

Situația juridică în dreptul intern al Republicii Moldova a actelor adoptate de organele de control al aplicării principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului

Eduard SERBENCO,
avocat, doctor în drept

SUMMARY

While such titles as the European Convention on Human Rights or the European Court of Human Rights are familiar to the Moldovan legal profession, the core UN human rights treaties and the findings of the UN treaty-based bodies are less-known. The purpose of this study is to remedy in part this issue. After identifying the core UN human rights treaties, the author discusses the functions and the different types of findings by the UN treaty-based bodies. Of particular significance among these findings are the concluding observations adopted following the processing of a country's report, the views adopted in individual cases, and the general comments that provide detailed content to the generally-worded provisions of the treaties. Despite the fact that concluding observations are not legally binding, they constitute important guidelines for states to ensure the implementation of the human rights treaties. In their turn, the views adopted by some of these bodies, as well as their general comments are of great significance in the interpretation of these treaties. If the Moldovan authorities, like the authorities of any other country, wish to apply and interpret the obligations under the aforesaid treaties in a manner consistent with their object and purpose, they have no choice but to take into account the findings of the UN treaty-based bodies. The author also sustains that these bodies' views and general comments should be given the same status as the case law, produced by the European Court of Human Rights, enjoys in the Moldovan legal order.

Dacă pentru juristul autohton astfel de titluri, cum ar fi *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* sau *Curtea Europeană a Drepturilor Omului* au devenit noțiuni familiare, nu putem spune același lucru despre cele mai importante tratate ale O.N.U. în domeniul drepturilor omului și actele adoptate de organele de control înființate pentru a supraveghea modul în care acestea sunt aduse la îndeplinire. Scopul studiului de față este să suplinească în parte acest neajuns, mai ales că anume prin prisma actelor în cauză are loc implementarea și interpretarea tratatelor amintite ale O.N.U.

Chestiunea evocată prin titlul studiului supus atenției cititorului necesită răspunsuri la mai multe întrebări prealabile. În ordinea în care ele vor fi luate în discuție, în rândurile ce urmează, acestea se rezumă la următoarele. Care sunt principalele tratate ale O.N.U.

de drepturi ale omului? Care sunt organele de control menite să supravegheze cum tratatele în cauză sunt aplicate de statele părți? Ce acte pot fi adoptate de aceste organe, ca urmare a exercitării de către acestea a funcției de supraveghere a implementării tratatelor date de către statele părți? Doar în măsura în care vom afla răspunsurile la întrebările enunțate vom putea elucida cu claritate situația în dreptul intern al Republicii Moldova atât a principalelor tratate ale O.N.U. de drepturi ale omului, cât și a actelor organelor de control înființate în conformitate cu acestea.

I. Principalele tratate O.N.U. de drepturi ale omului

Sintagma „principalele tratate ale O.N.U. de drepturi ale omului” este traducerea din engleză a expresiei „the core international

human rights treaties,” cu care operează Înalțul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului.¹ Potrivit acestuia, din categoria dată de tratate fac parte următoarele nouă instrumente:²

- *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* din 21 decembrie 1965³ (în continuare C.E.R.D.⁴);

- *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* din 16 decembrie 1966⁵ (în continuare P.I.D.C.P.);

- *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* din 16 decembrie 1966⁶ (în continuare P.I.D.E.S.C.);

- *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei* din 18 decembrie 1979⁷ (în continuare C.E.D.A.W.);

- *Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante* din 10 decembrie 1984⁸ (în continuare C.A.T.);

- *Convenția cu privire la drepturile copilului* din 20 noiembrie 1989⁹ (în continuare C.R.C.);

- *Convenția internațională pentru protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor lor* din 18 decembrie 1990¹⁰ (în continuare C.M.W.);

- *Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități* din 13 decembrie 2006¹¹ (în continuare C.R.P.D.);

- *Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor contra disparițiilor forțate* din 20 decembrie 2006¹² (în continuare C.E.D.);

După această trecere în revistă a principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului, să vedem care sunt organele de control instituite în virtutea lor pentru a supraveghea cum aceste tratate sunt aplicate de către statele părți.

II. Organele de control privind aplicarea principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului

Modul în care statele părți la tratatele sus-numite se achită de obligațiile decurgând din acestea este supravegheat de un organ alcătuit din experți propuși și aleși de statele

părți, dar care își exercită atribuțiile cu titlu individual și nu ca reprezentanți ai statelor. Într-o formă mai desfășurată și în totalitatea lor, ele sunt numite organe de control sau de monitorizare a aplicării tratatelor date. În ordinea în care au fost enunțate tratatele de mai sus, organele create de acestea sunt: Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (Comitetul C.E.R.D.), Comitetul pentru Drepturile Omului (C.D.O.), Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale (C.D.E.S.C.),¹³ Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Împotriva Femeilor (Comitetul C.E.D.A.W.), Comitetul Împotriva Torturii (Comitetul C.A.T.), Comitetul pentru Drepturile Copilului (Comitetul C.R.C.), Comitetul pentru Lucrătorii Migranți (Comitetul C.M.V.), Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (Comitetul C.R.P.D.) și Comitetul pentru Disparițiile Forțate (Comitetul C.E.D.). La aceste comitete mai trebuie adăugat și Subcomitetul pentru Prevenirea Torturii (Subcomitetul S.P.T.), înființat pentru monitorizarea aplicării *Protocolului opțional la Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante* din 18 decembrie 2002 (în continuare O.P.C.A.T.)¹⁴ În limbajul O.N.U., în engleză, toate aceste organe sunt desemnate în mod generic prin expresia „U.N. treaty-based bodies.”

III. Actele adoptate de organele de control privind aplicarea principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului

Monitorizarea implementării pe plan internațional a prevederilor principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului de către organele de control create în virtutea lor se înfăptuiește potrivit uneia sau mai multor modalități (sau proceduri) de control, care, la rândul lor, conduc la adoptarea mai multor categorii de acte din partea acestor organe.

În primul rând, tuturor statelor părți la tratatele sus-numite le revine obligația de a întocmi și prezenta rapoarte în care dau seama de „măsurile legislative, juridice, administrative sau de altă natură pe care le-au adoptat în scopul aplicării prevederilor” acestora.¹⁵ Aceste rapoarte sunt examinate

de organele tratatelor la intervale diferite de timp,¹⁶ de regulă, în prezența reprezentanților statului. Urmare a examinării rapoartelor prezentate de către state, organele tratatelor adoptă „observații finale,”¹⁷ în care este evaluat modul în care statele se achită de obligațiile decurgând din tratate și unde le sunt făcute sugestii și comentarii în vederea ameliorării îndeplinirii acestora.¹⁸

Autorii Thomas Buergenthal, Dinah Shelton și David P. Stewart¹⁹ se pronunță în termenii următori asupra înțelesului „observațiilor finale” ale C.D.O.:

„The Concluding Observations consist of an assessment of the State's human rights situation in light of the information provided in the State report, the answers the Committee received to the questions posed by its members during the examination of the report, and information available to the members from other sources, all analyzed in terms of the country's obligations under the Covenant. The Committee transmits its Concluding Observations to the State party concerned shortly after the hearing. They are also reproduced in the Committee's annual report to the [U.N.] General Assembly. Concluding Observations are adopted by the Committee as a whole in closed meetings after a thorough paragraph-by-paragraph discussion of a draft text prepared by a country rapporteur, working alone or with a small country working group. The Concluding Observations are a form of Committee „jurisprudence”, interpreting the obligations of the State Parties under the Covenant.”²⁰

Comentariul dat poate fi extins, credem noi, și în privința observațiilor sau comentariilor finale făcute statelor părți de către celelalte organe ale principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului.

În al doilea rând, în cazul tratatelor C.E.R.D., P.I.D.C.P., C.E.D.A.W., C.A.T., C.M.W., C.R.P.D. și C.E.D., persoanele particulare din statele părți la aceste tratate care se pretind victime ale unor încălcări ale drepturilor prevăzute de acestea pot înainta organelor tratatelor respective așa-numitele comunicări (plângeri) individuale.²¹ Comunicările pot fi îndreptate numai împotriva acelor state părți care au recunoscut competența organelor date pentru a examina astfel de

comunicări.²² Organele tratatelor se ocupă de aceste plângeri, de regulă, în două etape. Mai întâi de toate, ele se pronunță asupra admisibilității comunicărilor respective. Mai apoi, și doar cu condiția ca comunicarea să fi fost declarată admisibilă,²³ aceasta trece în faza a doua a procedurii, cea în care este examinată temeinicia comunicării. Odată ce comunicările sunt declarate admisibile, ele sunt supuse atenției statelor vizate, care, de regulă, într-un termen de șase luni trebuie să se pronunțe asupra învinuirilor ce li se aduc. Răspunsurile scrise ale statelor și comunicările individuale sunt mai apoi examinate de comitete, iar concluziile acestora, în care se constată prezența sau lipsa încălcării, și care sunt numite „constatări finale”²⁴ sau „sugestii și recomandări”²⁵ sunt aduse la cunoștința părților.

În al treilea rând, tratatele C.E.R.D., P.I.D.C.P., C.A.T., C.M.W. și C.E.D. permit statelor lor părți, pe calea așa-numitelor comunicări (plângeri) interstatuale,²⁶ să reclame la comitetele respective alte state părți pentru preținse încălcări ale acestora. Dacă în cazul P.I.D.C.P., C.A.T. și C.M.W. remediul dat este unul facultativ, adică se poate recurge la el doar de către acele state părți și împotriva acelor care au recunoscut prin declarații separate competențele C.D.O., Comitetului C.A.T. și Comitetului C.M.W. de a primi astfel de comunicări, atunci prin ratificarea C.E.R.D. și C.E.D. un stat se pune automat sub jurisdicția Comitetelor C.E.R.D. și C.E.D. de a examina și soluționa comunicări interstatuale de neîndeplinire a obligațiilor decurgând din aceasta din urmă. Procedura de examinare a acestor comunicări se derulează, de regulă, în două etape. Comitetele se pronunță, în primul rând, asupra admisibilității comunicărilor, culegând, totodată, toate informațiile relevante examinării acestora. Ulterior, comisiile de conciliere *ad-hoc*, înființate în baza celor trei tratate, întocmesc un raport referitor la litigiu și fac recomandările de rigoare statelor implicate. Trebuie să subliniem că remediul dat a fost, până în prezent, ignorat de statele părți la aceste trei tratate.

În al patrulea rând, trei dintre comitetele de mai sus – Comitetul C.E.D.A.W., Comitetul C.A.T. și Comitetul C.R.P.D. – sunt autorizate

să întreprindă din proprie inițiativă acțiuni de anchetă atunci când primesc „informații credibile,” indicând că un stat parte la C.E.D.A.W. „aduce atingeri grave și sistematice drepturilor enunțate în Convenție [...]”, că „tortura este practică în mod sistematic pe teritoriul unui stat parte la C.A.T. [...]” sau că sunt comise „încălări grave și sistematice ale drepturilor enunțate în C.R.P.D. [...]”²⁷ Rezultatele anchetei efectuate, care poate comporta și vizite în teritoriul statului supus acesteia,²⁸ iau forma unor „concluzii însoțite, după caz, de comentariile sau sugestiile” comitetelor respective.²⁹ Un stat, devenind parte la C.A.T., la Protocolul opțional la C.E.D.A.W. sau la Protocolul opțional la C.R.P.D., este pasibil în mod automat procedurilor de anchetă prevăzute de aceste două tratate, afară numai dacă la momentul semnării sau ratificării acestora el declară că nu recunoaște competența comitetelor date în aceasta privință.³⁰

Din sistemul organelor tratatelor sus-numite face parte și Subcomitetul S.P.T. Una dintre misiunile principale ale acestuia este de a efectua vizite în locurile de detenție a persoanelor private de libertate din statele-părți la O.P.C.A.T. pentru a consolida, dacă este necesar, protecția acestor persoane împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.³¹ Ca urmare a efectuării acestor vizite, Subcomitetul S.P.T. întocmește un raport, care este confidențial și care cuprinde recomandări și observații statului parte privitor la protecția persoanelor private de libertate împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.³² Subcomitetul S.P.T. mai este în drept să le facă statelor părți la O.P.C.A.T. recomandări și observații privitor la consolidarea capacităților și mandatului mecanismelor naționale de prevenire a torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.³³ Statele părți, la rândul lor, se angajează să examineze recomandările în cauză în vederea implementării lor ulterioare.³⁴

De asemenea, organele tratatelor sus-menționate mai publică și transmit statelor

părți așa-numitele „comentarii generale pe care le consideră potrivite.”³⁵ Aceste comentarii generale, de cele mai dese ori, au menirea de a lămuri sensul diferitelor prevederi ale tratatelor amintite, contribuind, astfel, la dezvoltarea și înțelegerea standardelor internaționale în acest domeniu. Autorii Thomas Buergenthal, Dinah Shelton și David Stewart descriu în termenii următori „comentariile generale” adoptate de C.D.O.,³⁶ apreciere care ar fi valabilă, după noi, și în privința comentariilor generale formulate de alte organe ale tratatelor în discuție:

„General Comments are addressed to the State Parties in general and are designed to provide guidance to them in discharging their reporting obligations under the Covenant. The General Comment has evolved into a type of quasi-judicial instrument in which the Committee spells out its interpretation of different provisions of the Covenant. General Comments are relied upon by the Committee in evaluating compliance by States with their obligations under the Covenant, be it examining State reports or „adjudicating” individual communications under the Optional Protocol. [...] General Comments [...] frequently address difficult issues of interpretation and policy. Over time, General Comments have become authoritative guideposts for the interpretation and application of the Covenant.”³⁷

La rândul său, Frédéric Sudre remarcă în termenii următori relevanța comentariilor generale ale C.D.O.: „les «observations générales» du Comité des droits de l'homme n'ont, évidemment, aucune force obligatoire; néanmoins, elles apparaissent comme source de la seule interprétation autorisée du P.I.D.C.P.”³⁸

Comitetul pentru Practica și Dreptul Internațional al Drepturilor Omului al Asociației de Drept Internațional relevă, astfel, importanța unora dintre actele adoptate de organele tratatelor sus-numite:

„While the treaties themselves are often reasonably well-known, the other outputs of the committees and documents produced by States parties to the conventions are less-known. Yet it

is these documents that provide detailed content to the generally-worded provisions of the treaties (in the case of the *General comments* and *General recommendations*), show the relevance of the Convention's provisions to the situation in a particular country (in the case of the *Concluding comments* or *observations* adopted following a country's report), and provide a source of comparative information about how other States parties (and one's own) have gone about implementing the Convention. The views adopted in individual cases are of importance not only to the person and country involved in the particular case, but also contribute to an important body of developing jurisprudence relevant to other countries."³⁹

Astfel, în ordinea în care au fost examinate, actele adoptate de organele principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului sunt următoarele:

- a) observații finale asupra rapoartelor înaintate de către state;
- b) constatări sau decizii ale unui comitet în cazurile supuse acestuia potrivit procedurii de comunicări individuale;
- c) concluziile anchetelor efectuate potrivit C.E.D.A.W., C.A.T. și C.R.P.D.;
- d) rapoartele Subcomitetului S.P.T.;
- e) comentarii generale.⁴⁰

Pentru a se achita cu angajamentele asumate potrivit tratatelor menționate, adică pentru a traduce în viață drepturile recunoscute de acestea, statele lor părți trebuie să adopte măsuri de drept intern, fie că ele sunt de ordin legislativ, administrativ, judiciar sau de alt ordin.⁴¹ Dată fiind esența actelor adoptate de organele acestor tratate, după cum ea a fost elucidată în rândurile ce precedă, ne vine greu să concepem cum statele părți și-ar îndeplini aceste angajamente, fără a ține seama de actele în cauză. Cu alte cuvinte, interpretarea și aplicarea prevederilor principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului riscă să fie defectuoasă dacă nu se va face prin raportare la actele date. Din punctul dat de vedere, clarificarea chestiunii de a cunoaște care este situația sau valoarea juridică a acestor acte în dreptul intern al statelor părți, în speță în dreptul intern al Republicii Moldova, este una imperioasă.

IV. Situația în dreptul intern al Republicii Moldova a actelor adoptate de organele de control privind aplicarea principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului

Chestiunea evocată prin titlul acestei secțiuni derivă din problema mai largă a situației în dreptul intern al Republicii Moldova a tratatelor în discuție, ceea ce înseamnă că problema în cauză necesită la fel a fi elucidată. Ne vom referi pe rând la fiecare dintre aceste două aspecte.

Art. 8 (1) din Constituția Republicii Moldova⁴² ne lasă să înțelegem că tratatele internaționale, în speță cele din domeniul drepturilor omului, în virtutea faptului că Republica Moldova este parte la acestea, fac parte din dreptul său intern. Același lucru, deși fără a specifica în temeiul cărei dispoziții constituționale concrete ea face o astfel de afirmație, ne este spus și de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova.⁴³

Tratatul internațional de drepturi ale omului au ascendență asupra oricărei legi interne cuprinzând dispoziții contrare acestora; prin lege înțelegându-se și oricare alt act normativ cu forță juridică inferioară acesteia.⁴⁴ Soluția dată decurge din art. 4 (2) din Constituție: „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”

Într-o astfel de situație se vor aplica tratatele internaționale de drepturi ale omului în dauna legilor interne moldovenești cu conținut contrar.⁴⁵ Totodată, potrivit Curții Constituționale, „tratatele internaționale de drepturi ale omului au prioritate numai asupra legilor interne, dar nu și asupra normelor constituționale.”⁴⁶ Așadar, în dreptul intern moldovenesc, în ierarhia normelor de drept, tratatele internaționale de drepturi ale omului au valoare supralegislativă, dar sunt, totodată, subordonate normei constituționale.

De asemenea, Constituția mai impune autorităților publice moldovenești și obligația interpretării și aplicării dispozițiilor acesteia în conformitate cu tratatele internaționale de drepturi ale omului: „Dispozițiile constituționale privind drepturile și li-

bertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.”⁴⁷ „Această prevedere, mai adaugă Curtea Constituțională, comportă consecințe juridice, presupunând [...] că organele de drept, inclusiv Curtea Constituțională și instanțele judecătorești, în limitele competențelor ce le revin, sunt în drept să aplice în procesul examinării unor cauze concrete normele dreptului internațional [...]”⁴⁸

Prin aceste cuvinte, și deși nu se exprimă în mod explicit, judecătorul constituțional ne spune că normele internaționale de drepturi ale omului ar avea aplicabilitate directă în dreptul intern moldovenesc.⁴⁹ Totodată, consecințele juridice implicate prin dispoziția constituțională citată sunt, credem noi, mult mai largi decât cea specificată în această remarcă abstractă și parțial eronată a Curții Constituționale. Curtea vorbește fără a se raporta la formularea exactă a dispoziției constituționale comentate. Organele de drept, dar, vom adăuga noi – și alte autorități publice moldovenesti – atunci, când sunt confruntate cu aplicarea Constituției, nu „sînt [numai] în drept,” precum afirmă Curtea Constituțională, ci sunt obligate să țină seama de reglementările internaționale (tratatele internaționale și Declarația Universală a Drepturilor Omului) privitoare la drepturile omului la care participă Republica Moldova. Termenii din textul dispoziției constituționale sunt imperativi și foarte clari: „Dispozițiile constituționale [...] se interpretează și se aplică în concordanță cu [...]” [Subl. n.]; ei nu lasă loc niciunei latitudini celui sau celei care aplică dispozițiile constituționale în discuție. O altă observație care trebuie făcută este aceea că Curții Constituționale îi scapă să ne spună cu ce titlu anume tratatele internaționale privitoare la drepturile omului sunt integrate în dreptul intern moldovenesc. Pe lângă faptul că tratatele în cauză fac parte din dreptul intern al Republicii Moldova în virtutea art. 8 (1) din Constituție, după cum am subliniat mai sus, prin formularea art. 4 (1) al acesteia lor li se conferă un statut constituțional: anume dispozițiile constituționale privitoare la drepturile și libertățile omului, și nu oricare alte dispoziții din dreptul intern

moldovenesc, se interpretează și se aplică în conformitate cu reglementările internaționale amintite. Comentând art. 20 (1) din Constituția României,⁵⁰ similar art. 4 (1) din Constituția Republicii Moldova, judecătorul român la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, profesorul Corneliu Bîrsan, merge până acolo încât să afirme că „[tratatele internaționale privitoare la drepturile omului la care România este parte] sunt integrate în sistemul intern, blocului de constituționalitate.”⁵¹

Dacă pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte, deci și tratatele sus-numite, fac parte, potrivit art. 4 (1) din Constituție, din blocul de constituționalitate, ce statut posedă în dreptul intern moldovenesc actele organelor tratatelor date prin care se interpretează dispozițiile acestora, în speță comentariile generale, deciziile sau constatările adoptate urmare a examinării comunicărilor individuale, iar într-o măsură mai mică și observațiile finale? Cu alte cuvinte, care este forța juridică a acestor acte în dreptul intern moldovenesc? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar, întâi de toate, să știm care este forța juridică a acelorși acte în dreptul internațional. Răspunsul este următorul: dintr-un punct de vedere strict juridic ele sunt lipsite de valoare obligatorie. Niciunul din tratatele sus-numite, prin care sunt înființate organe de monitorizare a aplicării lor, nu le conferă acestora puterea de a adopta acte obligatorii vizând statele părți la tratatele în cauză.⁵² Înseși denumirile prin care sunt desemnate aceste acte, și anume observații, constatări, comentarii etc., ne sugerează că ele sunt lipsite de valoare obligatorie și ar avea caracter de recomandare. Cu toate acestea,

„[even if the views, concluding observations and comments, and general comments and recommendations of the treaty bodies are not in themselves formally binding interpretations of the treaty,] governments have tended to stress that [they] are to be accorded considerable importance as the pronouncement of body expert in the issues covered by the treaty.”⁵³

Unul dintre guvernele, la care se face

referire în acest citat, este cel norvegian, al cărui Minister de Externe a declarat:

„While the recommendations and criticism of the monitoring committees are not legally binding, the Norwegian authorities attach great importance to them and they constitute important guidelines in the continuous efforts to ensure the conscientious implementation of the human rights conventions. [...] The treaty bodies also have other tasks besides the processing of reports [...]. They have been mandated to produce so-called general comments on the interpretation of particular provisions of the conventions. These comments are not legally binding but are of great significance when interpreting the conventions, and may contribute to the development of customary international law.”⁵⁴

La rândul lor, C.D.O. și Comitetul C.A.T.

„have emphasised – particularly in the context of the individual complaints procedures (and requests for interim measures) – that the legal norms on which the treaty bodies pronounce are binding obligations of the States parties, and therefore the pronouncements of the treaty bodies are more than mere recommendations that can be readily disregarded because a State Party disagrees with the interpretations adopted by the Committee or with its applications to the facts.”⁵⁵

În privința constatărilor emise de C.D.O. pe cauzele individuale supuse acestuia, care, de altfel, sunt cele mai cu autoritate din actele de același gen adoptate de organele tratatelor sus-numite, profesorul Martin Scheinin relevă următoarele:

„It would be wrong to categorize the Committee’s views as mere “recommendations”. They are the end result of a quasi-judicial adversarial international body established and elected by the States Parties for the purpose of interpreting the provisions of the Covenant and monitoring compliance with them. It would be incompatible with these preconditions of the procedure that if a state that voluntarily has subjected itself to such a procedure would, after first being one of the two parties in a case, then after receiving the Committees’s position with its own interpretation as to whether there has been a violation of the Covenant or not. If a state

wishes to question the correctness of a legal interpretation by the Committee, it should at least resort to some other procedure before an international court or an independent expert body. As this is not likely to happen in practice, the presumption should be that the Committee’s views in Optional Protocol cases are treated as the authoritative interpretation of the Covenant under international law.”⁵⁶

Un tribunal australian de rang superior, Full Court of the Federal Court of Australia, subliniază în termenii următori relevanța de a ține cont de constatările C.D.O.:

„Although the views of the [Human Rights] Committee lack precedential authority in an Australian court, it is legitimate to have regard to them as the opinions of an expert body established by the International Covenant on Civil and Political Rights to further its objects by performing functions that include reporting, receiving reports, conciliating and considering claims that a State Party is not fulfilling its obligations. [...] It is appropriate for a court to have regard to the views of such a body concerning the construction of a treaty [...]”⁵⁷

În lumina acestor extrase, putem reține că, deși sunt lipsite de obligativitate, observațiile finale reprezintă directive importante la îndemâna unui stat pentru a implementa prevederile tratatelor în discuție, iar constatările organelor acestor tratate, în special cele ale C.D.O., la fel ca și comentariile generale constituie mijloace relevante de interpretare a tratatelor date.

În același context, dar deja cu referire la cadrul legal moldovenesc, a fost curios să descoperim că pentru Republica Moldova rapoartele⁵⁸ și constatările⁵⁹ Comitetului C.A.T. ar avea nici mai mult, nici mai puțin valoare obligatorie. Aceasta decurge din formularea întâlnită la alineatul trei nenumărat din pct. 6 al anexei nr. 2 la Hotărârea Guvernului nr. 811 din 20.06.2002,⁶⁰ unde se specifică, între altele, că „întru realizarea sarcinilor ce îi revin, Comitetul [ui coordonator îi este atribuită] [...] elaborarea programelor și strategiilor în vederea executării [...] rapoartelor și constatărilor Comitetului O.N.U. împotriva torturii” [subl. n.] Cuvântul „execută”, întrebunțat în această dispoziție, este fără echivoc:

rapoartele și constatările amintite urmează să fie executate, ceea ce înseamnă că ele sunt obligatorii pentru autoritățile de resort moldovenești.

Trebuie să subliniem că Hotărârea Guvernului nr. 811 este singurul act normativ, cunoscut nouă, prin care se determină valoarea juridică în dreptul intern moldovenesc a uneia – și doar cu referire la un singur organ – dintre categoriile de acte adoptate de organele tratatelor în discuție: rapoartele și constatările Comitetului C.A.T. făcute urmare a examinării comunicărilor interstatale și individuale înaintate acestuia.⁶¹ Totodată, nu putem să nu remarcăm că, chiar și în privința constatărilor Comitetului C.A.T.,⁶² dreptul moldovenesc rămâne lacunar în a reglementa modul în care acestea ar trebui implementate în ordinea juridică internă a Republicii Moldova.⁶³ Este evidentă o remarcă generală ce se aplică întregii categorii a constatărilor organelor tratatelor în discuție. Revenind la caracterul obligatoriu al rapoartelor și constatărilor Comitetului C.A.T. pentru autoritățile moldovenești, am putea presupune că, pe cale de analogie, un asemenea tratament ar putea fi extins și în privința rapoartelor și constatărilor celorlalte comitete O.N.U., adoptate în proceduri similare. Pornind de la această constatare, am mai putea admite că de un tratament similar din partea autorităților moldovenești s-ar putea bucura și ce-

lelalte categorii de acte, inclusiv observațiile finale, adoptate de organele acestor tratate.

Într-o altă ordine de idei și de vreme ce, după cum am mai menționat, constatările și comentariile generale făcute de organele tratatelor în discuție reprezintă mijloace autorizate de interpretare a acestora din urmă, am putea susține că ele, luate împreună, alcătuiesc un bloc de convenționalitate.⁶⁴ În calitatea lor de parte a acestui bloc de convenționalitate, constatările și comentariile generale în cauză se impun autorităților moldovenești în virtutea art. 4 (1) din Constituție.⁶⁵ Dacă pozițiile acesteia privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică inclusiv în concordanță „cu pactele și tratatele la care Republica Moldova este parte”, iar normele acestora din urmă se interpretează, la rândul lor, prin constatările și comentariile generale ale organelor tratatelor în discuție, rezultă că autoritățile moldovenești confruntate atât cu aplicarea Constituției, cât și cu cea a principalelor tratate O.N.U. de drepturi ale omului, nu vor putea să ignore categoriile date de acte.

Aprecierea ce se impune, în lumina celor expuse mai sus, este aceea că, pentru a pune în aplicare în dreptul intern principalele tratate ale O.N.U. de drepturi ale omului în spiritul dorit de organele înființate în virtutea lor, autoritățile moldovenești nu pot să nu țină seama de recomandările cuprinse în actele acestor organe.

NOTE

¹ În franceză denumirea acestui organ este „Haut-Commissariat aux droits de l'homme des Nations Unies”, iar în engleză „The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (în continuare O.H.C.H.R.); vedeți on-line: OHCHR <<http://www2.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>>.

² Numărul dat nu include protocoalele facultative sau opționale la aceste tratate.

³ La această Convenție Republica Moldova a aderat prin *Hotărârea Parlamentului nr. 707-XII din 10.09.1991 privind aderarea Republicii Moldova la instrumentele juridice internaționale referitoare la drepturile omului*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (în continuare M.O.) nr. 6 din 30.10.1991.

⁴ Cu excepția abrevierilor pentru denumirile celor două Pacte internaționale privind drepturile omului, celelalte abrevieri utilizate reprezintă primele litere din cuvintele ce alcătuiesc denumirile acestor tratate în limba engleză.

⁵ Republica Moldova a aderat la Pactul dat prin *Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 cu privire la aderarea R.S.S. Moldova la Declarația Universală a Drepturilor Omului și ratificarea pactelor internaționale ale drepturilor omului*, publicată în B. Of. nr. 8 din 30.08.1990. Republica Moldova mai este parte și la *Protocolul facultativ la Pactul internațional cu privire la*

drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966, precum și la cel de-Al doilea Protocol facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice privind abolirea pedepsei cu moartea din 15 decembrie 1989. Primul dintre aceste două protocoale a fost ratificat prin *Legea nr. 260-XVI din 06.12.2007 pentru ratificarea Protocolului opțional la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, publicată în M.O. nr. 198-202 din 21.12.2007, iar la cel de-al doilea protocol Republica Moldova a aderat prin *Legea nr. 273-XVI din 29.07.2006 pentru aderarea la cel de-al doilea Protocol facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice privind abolirea pedepsei cu moartea*, publicată în M.O. nr. 126-130 din 11.08.2006.

⁶ Republica Moldova participă la acest Pact în virtutea *Hotărârii Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 cu privire la aderarea R.S.S. Moldova la Declarația Universală a Drepturilor Omului și ratificarea pactelor internaționale ale drepturilor omului*, publicată în B. Of. nr. 8 din 30.08.1990.

⁷ Republica Moldova a aderat la această Convenție prin *Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIII din 28.04.1994 privind aderarea Republicii Moldova la Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, publicată în M.O. nr. 5 din 30.05.1994. Republica Moldova mai participă și la *Protocolul opțional la Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei* din 6 octombrie 1999 în virtutea *Legii 318-XVI din 15.12.2005 privind aderarea Republicii Moldova la Protocolul opțional la Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, adoptat la New York la 6 octombrie 1999, publicată în M.O. nr. 1-4 din 6.01.2006.

⁸ Republica Moldova a devenit parte la această Convenție prin *Hotărârea Parlamentului nr. 473-XIII din 31.05.1995 cu privire la aderarea Republicii Moldova la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*, publicată în M.O. nr. 34 din 22.06.1995.

⁹ Republica Moldova participă la această Convenție în virtutea *Hotărârii Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990 despre aderarea R.S.S. Moldova la Convenția internațională cu privire la drepturile copilului*, publicată în B. Of. nr. 12 din 30.12.1990. Republica Moldova mai participă atât la *Protocolul facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate la Convenția privind drepturile copilului* din 25 mai 2000, cât și la *Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă* din 25.05.2000. La primul dintre aceste două protocoale Republica Moldova participă în virtutea *Legii nr. 15-XV din 06.02.2004 pentru ratificarea Protocolului facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate la Convenția privind drepturile copilului*, publicată în M.O. nr. 39 din 05.03.2004, iar la cel de-al doilea – în virtutea *Legii nr. 29-XVI din 22.02.2007 pentru ratificarea Protocolului facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă*, publicată în M.O. nr. 36 din 16.03.2007.

¹⁰ Republica Moldova nu este parte la această Convenție.

¹¹ Republica Moldova participă la această Convenție în virtutea *Legii nr. 166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, publicată în M.O. nr. 126-128 din 23.07.2010. Prevederile C.R.P.D. sunt suplimentate de un Protocol opțional din 13 decembrie 2006.

¹² Republica Moldova nu este încă parte la această Convenție.

¹³ Spre deosebire de celelalte organe de monitorizare, C.D.E.S.C. a fost înființat prin rezoluția nr. 1985/17 a Consiliului Economic și Social (E.C.O.S.O.C.) al O.N.U. din 28 mai 1985 și nu prin P.I.D.E.S.C. Pactul dat îi atribuie E.C.O.S.O.C. funcția de supraveghere a îndeplinirii de către statele părți a angajamentelor asumate prin acesta.

¹⁴ Subcomitetul S.P.T. a fost înființat în baza art. 2 din O.P.C.A.T. Republica Moldova a devenit parte la O.P.C.A.T. prin *Legea nr. 66-XVI din 30.03.2006 pentru ratificarea Protocolului opțional la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*, publicată în M.O. nr. 66-69 din 28.04.2006.

¹⁵ Vedeți art. 9 din C.E.R.D., art. 40 din P.I.D.C.P., art. 16 din P.I.D.E.S.C., art. 18 din C.E.D.A.W., art. 19 din C.A.T., art. 44 din C.R.C., art. 73 din C.M.W., art. 35 din C.R.P.D., articolele 35 și 36 din C.R.P.D., și art. 29 din C.E.D.

¹⁶ Întinderea perioadei de raportare variază de la un tratat la altul.

¹⁷ Sau „comentarii finale” în cazul Comitetului C.E.D.A.W. ori „recomandări generale” în cazul Comitetului C.R.P.D.

¹⁸ Vedeți Heli Niemi, *National Implementation of Findings by United Nations Human Rights Treaty Bodies: A Comparative Study*, Turku/Åbo: Institute for Human Rights (Åbo Akademi University), 2003, p. 1, on-line: Åbo Akademi University <<https://www.abo.fi/student/en/onlinepublications>>. Potrivit lui Anne F. Bayevsky, *The UN Human Rights Treaty System: Universality at the Crossroads*, 2001, p. 66, online: The United Nations Human Rights Treaty System <<http://www.bayefsky.com/report/finalreport.pdf>>, „the concluding observations are meant to serve as an expert committee's carefully considered conclusion about whether a state party has satisfied the legal obligations it assumed upon ratification of the treaty”.

¹⁹ Thomas Buergenthal, Dinah Shelton și David Stewart, *International Human Rights in a Nutshell*, St-Paul: West Group, 2002.

²⁰ *Ibid.* la p. 53 și 54.

²¹ Vedeți art. 14 din C.E.R.D., Protocolul facultativ la P.I.D.C.P., Protocolul opțional la C.E.D.A.W., art. 22 din C.A.T., art. 77 din C.M.W., Protocolul opțional la C.R.P.D. și art. 31 din C.E.D. Acest drept mai este recunoscut în folosul persoanelor particulare și prin Protocolul facultativ la P.I.D.E.S.C., adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. prin rezoluția nr. 63/117 din 10 decembrie 2008, dar care, încă, n-a intrat în vigoare.

²² Vedeți, de exemplu, art. 14 din C.E.R.D., Protocolul facultativ la P.I.D.C.P., Protocolul opțional la C.E.D.A.W. sau art. 22 din C.A.T.

²³ În cazul în care comunicările sunt declarate inadmisibile, procedura în fața comitetelor se încheie aici, acestea adoptând decizii de inadmisibilitate a comunicărilor respective.

²⁴ În engleză, „final views”. Vedeți art. 5 (4) din Protocolul facultativ la P.I.D.C.P. și art. 22 (7) din C.A.T. În Protocolul opțional la C.E.D.A.W., expresia utilizată este cea de „views on the communication, together with its recommendations, if any” (art. 7 (3)).

²⁵ În engleză, „suggestions and recommendations”. Vedeți art. 14 (7) b) din C.E.R.D.

²⁶ Vedeți articolele 11-13 din C.E.R.D., articolele 41-43 din P.I.D.C.P., art. 21 din C.A.T., art. 76 din C.M.W. și art. 32 din C.E.D. Dreptul de a înainta comunicări interstatuale C.D.E.S.C. este recunoscut și de art. 10 din Protocolul facultativ la P.I.D.E.S.C., adoptat de către Adunarea Generală a O.N.U. prin rezoluția nr. 63/117 din 10 decembrie 2008, dar care, încă, n-a intrat în vigoare.

²⁷ Vedeți, respectiv, art. 8 (1) din Protocolul opțional la C.E.D.A.W., art. 20 (1) din C.A.T. și art. 6 din Protocolul opțional la C.R.P.D. Dreptul de a conduce acțiuni de anchetă este consacrat și după C.D.E.S.C. prin art. 11 din Protocolul facultativ la P.I.D.E.S.C., adoptat de către Adunarea Generală a O.N.U. prin rezoluția nr. 63/117 din 10 decembrie 2008 (care n-a intrat încă în vigoare), cu condiția că un stat-parte recunoaște competența Comitetului în acest sens.

²⁸ Se va mai nota, totodată, și competența de a efectua vizite în teritoriile statelor părți la C.E.D. a Comitetului C.E.D., menționată la art. 33 din C.E.D.

²⁹ Vedeți art. 8 (3) din Protocolul opțional la C.E.D.A.W., art. 20 (4) din C.A.T. și art. 6 (3) din Protocolul opțional la C.R.P.D. Se va mai nota, totodată, și competența de a efectua vizite a Comitetului C.E.D., menționată la art. 33 din C.E.D.

³⁰ Vedeți art. 10 (1) din Protocolul opțional la C.E.D.A.W., art. 28 (1) din C.A.T. și art. 8 din Protocolul opțional la C.R.P.D.

³¹ Vedeți art. 4 (1) din O.P.C.A.T.

³² Art. 16 și art. 11 (a), *ibid.*

³³ Art. 11 (b) iv), *ibid.*

³⁴ Vedeți art. 12 (d) din O.P.C.A.T., care este formulat în felul următor: „In order to enable the Subcommittee on Prevention to comply with its mandate as laid down in article 11, the States Parties undertake: [...] (d) To examine the recommendations of the Subcommittee on Prevention and enter into dialogue with it on possible implementation measures.”

³⁵ Este traducerea în română a expresiei „such general comments as it may consider appro-

priate," întâlnită în art. 40 (4) din P.I.D.C.P. și art. 19 (3) din C.A.T. În celelalte tratate ale O.N.U., cu excepția P.I.D.E.S.C., care nu conține nici o dispoziție în această privință, se utilizează expresia „sugestii și recomandări generale” (vedeți, de exemplu, art. 9 (2) din C.E.R.D., art. 21 (1) din C.E.D.A.W. sau art. 45 (d) din C.R.C.)

³⁶ C.D.O. a adoptat comentarii generale, practic, pentru fiecare dintre articolele P.I.D.C.P., de exemplu: *Comentariul general nr. 34 privitor la art. 19: libertatea opiniei și expresiei* din 12 septembrie 2011; *Comentariul general nr. 32 privitor la art. 14: dreptul la egalitate în fața curților de justiție și tribunalelor și la un proces echitabil* din 23 august 2007; *Comentariul general nr. 31: natura obligației legale generale impuse statelor părți la Pact* din 29 martie 2004; *Comentariul general nr. 30: obligațiile de raportare ale statelor părți potrivit art. 40 din Pact* din 16 iulie 2002; *Comentariul general nr. 28 privitor la art. 3: egalitatea în drepturi dintre bărbați și femei* din 29 martie 2000; *Comentariul general nr. 12 privitor la art. 1: dreptul popoarelor la autodeterminare* din 13 martie 1984 etc. Pentru conținutul acestor comentarii generale, vedeți online: O.H.C.H.R. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.html>>

³⁷ Thomas Buergenthal, Dinah Shelton și David Stewart, *supra* nota 19, p. 55 și 56.

³⁸ Frédéric Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, 10-ème éd., Paris: P.U.F., 2011, p. 866.

³⁹ Vedeți §15 din *Interim report on the impact of the work of the United Nations human rights treaty bodies on national courts and tribunals*, elaborat de Comitetul pentru Practica și Dreptul Internațional al Drepturilor Omului al Asociației de Drept Internațional (I.L.A.) și prezentat la conferința de la New Delhi a acesteia din urmă din anul 2002, online: I.L.A. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/20>>.

⁴⁰ La această listă ar mai putea fi adăugate, chiar dacă e doar cu titlu teoretic pe motiv că practica nu cunoaște încă niciun caz de un asemenea gen, rapoartele adoptate de comitetele de monitorizare urmare a procedurii de examinare a comunicărilor interstatuale.

⁴¹ Vedeți, de exemplu, în acest sens art. 2 (2) din P.I.D.C.P., art. 2 (1) din P.I.D.E.S.C., art. 2 (1) din C.A.T., art. 2 (1) din C.E.R.D., art. 2 (1), art. 3 și art. 24 din C.E.D.A.W., art. 4 din C.R.C. și art. 4 (1) din C.R.P.D.

⁴² Art. 8 (1) din Constituție dispune: „Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional”.

⁴³ Vedeți pct. 3 din dispozitivul *Hotărârii Curții Constituționale nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova* (în continuare „hotărârea C.C. nr. 55”), publicată în M.O. nr. 118-119 din 28.10.1999, unde ea declară că „tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului său intern.” Vedeți și alineatul patru nenumărat din pct. 7 (argumentele Curții) al *Hotărârii Curții Constituționale nr. 10 din 16.04.2010 privind revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr. 39 din 09.07.2001* (în continuare „hotărârea C.C. nr. 10 din 16.04.2010”), publicată în M.O. nr. 58-60/9 din 23.04.2010, care dispune: „În Republica Moldova dreptul intern și cel internațional reprezintă un tot întreg, o structură unitară. Așadar, în categoria actelor normative se includ și normele internaționale la care Republica Moldova este parte. Având în vedere că prin interpretarea prevederilor Convenției Europene jurisprudența C.E.D.O. face parte din dreptul accesoriu la tratatul internațional (soft law) [sic], ea devine parte a dreptului intern”. Vedeți, totodată, și alineatul doi nenumărat din pct. 1 al *Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*, publicată în Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2003, nr. 1: „Din prevederile Constituției Republicii Moldova (art. 4, alin. (2)), precum și din hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova” rezultă

că C.E.D.O. constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a R.Moldova cu deosebirea că C.E.D.O. are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.”

⁴⁴ Vedeți printre altele Corneliu Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*, București: Editura All Beck, 2005, p. 101 (nota de subsol 2).

⁴⁵ Vedeți pct. 4 din dispozitivul hotărârii C.C. nr. 55, *supra* nota 43: „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului și legile interne ale Republicii Moldova, potrivit dispozițiilor art. 4, alin. (2) din Constituție, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale.”

⁴⁶ Vedeți ultima frază din alineatul unsprezece nenumărat din argumentele la hotărârea C.C. nr. 55, *ibid*. Trebuie să subliniem că Curtea Constituțională face această afirmație fără să o sprijine printr-un careva considerent. Nu dorim să speculăm pe seama Curții, dar, probabil, că temeiul juridic care s-a aflat la baza acestei afirmații și avut în vedere de Curte este art. 7 din Constituție, care stipulează: „Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.” Dar chiar și prin invocarea acestei dispoziții nu suntem siguri că se poate ajunge cu claritate la soluția priorității normelor constituționale asupra celor internaționale de drepturi ale omului.

⁴⁷ Este vorba de art. 4 (1) din Constituție.

⁴⁸ Vedeți alineatul patru nenumărat din argumentele la hotărârea C.C. nr. 55, *supra* nota 43.

⁴⁹ Adică, pentru a fi aplicate în cadrul acestuia, ele nu au nevoie să fie integrate în ordinea juridică internă printr-o dispoziție specială. Pentru mai multe amănunte, vedeți Frédéric Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Iași: Polirom, 2006, p. 153 și urm.

⁵⁰ Art. 20 (1) din Constituția României sună în felul următor: „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”. Pentru textul Constituției României vedeți online: Camera Deputaților din Parlamentul României <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=2#t2c1s0a20>.

⁵¹ Corneliu Bîrsan, *supra* nota 44 la p. 101. Caracterele grase din citatul preluat au fost excluse.

⁵² Prin comparație, hotărârile definitive ale Curții de la Strasbourg sunt dotate, potrivit art. 46 (1) din *Convenția europeană a drepturilor omului*, de forță obligatorie. Art. 46 (1) are următorul conținut: „Înaltele părți contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți.”

⁵³ Vedeți §16 din *Final report on the impact of findings of the United Nations human rights treaty bodies*, elaborat de Comitetul pentru Practica și Dreptul Internațional al Drepturilor Omului al I.L.A. și prezentat la conferința de la Berlin a acesteia din urmă din 2004, online: I.L.A. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/20>>.

⁵⁴ *Ibid*. la nota de subsol 19 [subl. n.].

⁵⁵ *Ibid*. la §15. Potrivit lui Heli Niemi, *supra* nota 18 la nota de subsol 21 de la p. 3, „the Human Rights Committee has taken the position that the absence of a provision in the Optional Protocol describing its views as ‘binding’ cannot mean that a state may freely choose whether or not to comply with them. Views of the Committee carry a normative obligation for states parties to provide the stated remedies, an obligation that stems from provisions of the I.C.C.P.R. and the Protocol”.

⁵⁶ Martin Sheinin, „The Work of the Human Rights Committee under the International Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol” în Raija Hanski și Martin Sheinin, *Leading Cases of the Human Rights Committee*, Turku/Åbo: Institute for Human Rights (Åbo Akademi University), 2003, p. 22, după cum este citat de Heli Niemi, *ibid*. la nota de subsol 285 de la p. 51.

⁵⁷ *Minister for Immigration & Multicultural & Indigenous Affairs v Al Masri* [2003] FCAFC 70, at

para. 148 (15 April 2003), după cum este citată la §12 din *Final report on the impact of findings of the United Nations human rights treaty bodies* al I.L.A., *supra* nota 53.

⁵⁸ Redactate de Comitetul C.A.T. urmare a examinării de către acesta a comunicărilor inter-statale potrivit art. 21 din C.A.T.

⁵⁹ Făcute de Comitetul C.A.T. urmare a examinării plângerilor individuale înaintate acestuia potrivit art. 22 din C.A.T.

⁶⁰ E vorba de *Hotărârea Guvernului nr. 811 din 20.06.2002 cu privire la instituirea Comitetului coordonator permanent pentru asigurarea elaborării rapoartelor și răspunsurilor Guvernului Republicii Moldova referitor la vizitele Comitetului european pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante în Republica Moldova, precum și la comunicările inter-statale și plângerile individuale contra Republicii Moldova adresate Comitetului O.N.U. împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante* (în continuare „Comitetul coordonator”), publicată în M.O. nr. 91-94 din 27.06.2002.

⁶¹ Vedeți, totodată, și mențiunea din *Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008* (la alineatul cinci nenumărat din partea 1-a a acestuia „Cadrul normativ-juridic în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova”), aprobat prin *Hotărârea Parlamentului nr. 415 din 24.10.2003*, publicată în M.O. nr. 235 din 28.11.2003, potrivit căreia „Guvernul Republicii Moldova acordă o atenție sporită respectării recomandărilor internaționale [cuprinse în observațiile finale].”

⁶² Dacă facem o paralelă între constatările Comitetului C.A.T. și cele ale C.D.O., acesta din urmă relevă, la §11 din Comentariul său general nr. 33, „The Obligations of States Parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights” din 5.11.1998, vedeți online: O.H.C.H.R. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>>, în termenii următori trăsăturile caracteristice ale constatărilor sale: „While the function of the Human Rights Committee in considering individual communications is not, as such, that of a judicial body, the views issued by the Committee under the Optional Protocol exhibit some important characteristics of a judicial decision. They are arrived at in a judicial spirit, including the impartiality and independence of Committee members, the considered interpretation of the language of the Covenant, and the determinative character of the decisions.”

⁶³ Și aceasta spre deosebire de hotărârile Curții de la Strasbourg prin care se constată o încălcare din partea Republicii Moldova a drepturilor garantate de *Convenția europeană a drepturilor omului*, și care, potrivit, bunăoară, art. 449 h) din *Codul de procedură civilă* al Republicii Moldova, publicat în M.O. nr. 111-115 din 12.06.2003, servește drept temei de revizuire a actelor jurisdicționale (hotărâre, încheiere și decizie irevocabile) ale unei instanțe judecătorești naționale. Mai vedeți și art. 15 (2) din *Legea nr. 353-XV din 28.10.2004 cu privire la Agentul guvernamental*, publicată în M.O. nr. 208-211 la 19.11.2004, potrivit căruia „hotărârea Curții [de la Strasbourg], cu referință la suma de reparare echitabilă a prejudiciului și de compensare a celorlalte cheltuieli, precum și acordul de soluționare pe cale amiabilă a cauzei, semnat de părți, constituie titlu executoriu.” Din cele relatate de Christof Heyns și Frans Viljoen, *The Impact of the United Nations Human Rights Treaties on the Domestic Level*, 23 (2001) Hum. Rts. Q. 483, p. 517, aflăm că „Columbia, Finland, and Spain allow for domestic implementation of the views of treaty supervisory bodies. In Columbia, legislation provides for special procedures at the national level that need to be followed to obtain redress after views have been issued by the [Human Rights Committee]. In Finland, it has been established by way of judicial decisions that compensation may be sought in administrative courts on the basis of findings of the H.R.C. that constitute violations of the [I.C.C.P.R.]. In Spain, an individual may make use of the *amparo* procedure before the Constitutional Court.” Vom mai adăuga că referitor la implementarea în dreptul intern al statelor a constatărilor C.D.O., acesta declara, *ibid.* la §20, următoarele: „Most States do not have specific enabling legislation to receive the views of the Committee into their domestic legal order. The domestic law of some States parties does, however, provide for the payment of compensation to the victims of violations of human rights as found by inter-

national organs. In any case, States parties must use whatever means lie within their power in order to give effect to the views issued by the Committee" [subl. n.]

⁶⁴ Am preluat expresia „bloc de covenționalitate” de la judecătorul român la Curtea de la Strasbourg, profesorul Corneliu Bîrsan, *supra* nota 44 la p. 103, care este folosită de acesta pentru a îngloba într-un tot întreg normele cuprinse în *Convenția europeană a drepturilor omului* și în protocoalele sale adiționale, dar și jurisprudența organelor Convenției date.

⁶⁵ Am mai putea argumenta, precum Curtea Constituțională a făcut-o în hotărârea sa nr. 10 din 16.04.2010, *supra* nota 43, în privința jurisprudenței generate de Curtea de la Strasbourg, că constatările și comentariile generale alcătuiesc dreptul accesoriu la tratatele analizate, făcând și ele parte, ca și tratatele în cauză, din dreptul intern moldovenesc.

Prezentat: 12 septembrie 2012.

E-mail: eduard.serbenco@gmail.com